

Ахмедова А.Ш.

ҮЙ-БҮЛӨ ТАРБИЯСЫ – БАЛАНЫН КЕЛЕЧЕГИ

Ахмедова А.Ш.

ВОСПИТАНИЕ В СЕМЬЕ – ЭТО БУДУЩЕЕ РЕБЁНКА

A.Sh. Akhmedova

EDUCATION IN A FAMILY IS THE FUTURE OF A CHILD

УДК: 31.018.

Үй-бүлө баланы төрөлгөндөн баштап тарбиялайт. Үй-бүлөдөгү бардык адамдар анын тарбиячысы. Кыргыздарда байыртадан бери мындай салт бар: үйдүн ичине жашы улуу адам кирген сайын отургандардын баары ордуларынан турушуп, орун сунуш кылышкан. Буга балалык чагынан үйрөнүшөт. Ата-бабаларыбыздын салттуу, нарктуу үй-бүлөсүндө баланы чоң энелер тарбиялаган. Алар табигый чебер, даанышман, тубаса тарбиячылар болушкан. Эжелер баланын да, тарбия жараянын да табиятын назик түшүнүшкөн. Кыргыз элдик педагогикасы балдарды өзүн-өзү сын көз менен карап тарбиялоого өтө чоң маани берет, аларды айлана-чөйрө менен байкап, логикалык ой-сезиминин өсүшүнө үйрөтөт. Мектеп ата-энелерди балдарды тарбиялоодогу үй-бүлөнүн милдеттери менен, элдик педагогиканын жана салттарынын табиягынын, алардын прогрессивдүү жана зыяндуу жактары менен тааныштырып, кайсылары азыркы жашоо турмушуна туура келе турганын, жаңы адамдын талаптары, үй-бүлөлүк тарбия эмнелерди сактап, эмнелер менен күрөшүү керектигин жана жалпы элдин кандай жаңы адаттары пайда болуп жатканын, алардын колдонуунун жолдорун түшүндүрүү сөзсүз керек. Макалада акылы тунук, адеп-ыймандуу, ар кандай абалда өзүн ишенимдүү сезген, ар тараптан өнүккөн жөндөмдүү балдарды тарбиялоодо үй-бүлөнүн ролу жогору экендиги жөнүндө сөз болот.

Негизги сөздөр: үй-бүлө, тарбия, бала, мектеп, ата-эне, элдик педагогика, каада-салт, макал-лакаптар, максат, жөндөмдүүлүк.

В этой статье рассматривается широкая возможность преподавателя замечать личные способности, заинтересованность, мастерство учеников. Для того, чтобы преподаватели проводили внеклассовые мероприятия на таком уровне, чтобы происходило максимальное развитие способности учеников познавать, нужно продумать его содержание и метод. Для достижения наилучшего результата в формировании всесторонне развитого человека, уроки и внеклассовые мероприятия должны быть тесно связаны и дополнять друг друга. Внеклассовая деятельность углубляет полученные в школе знания учеников, дает возможность учиться с интересом и самостоятельно работать с творчеством.

Ключевые слова: семья, воспитание, ребенок, школа, родители, народная педагогика, традиции, пословицы, цель, способность.

This article discusses the wide opportunity for the tea-

cher to notice the personal abilities, interest, and skill of the students. In order for teachers to conduct extracurricular activities at such a level as to maximize the development of students' ability to learn, it is necessary to think about its content and method. In order to achieve the best result in the formation of a comprehensively developed person, the lessons and extra-class activities should be closely related and complement each other. Non-classroom activity deepens pupils' knowledge acquired at school, provides an opportunity to study with interest and work independently with creativity.

Key words: family, education, child, school, parents, folk pedagogy, traditions, proverbs, purpose, ability.

Адамзат төрөлгөндөн баштап жашоого жана улутка, элге же урууга таандык болуп төрөлөт. Ошондуктан ар бир элдин, улуттун өзүнө тиешелүү болгон маданияты, үрп-адат, салт-санаасы болот. Мына ошолордун негизинде үй-бүлө түптөлүп, элдик каада-салт, үрп адатын, маданиятын туу тутуп, балдарына тарбия берип келет.

«Куш уяда эмнени көрсө, ошону алат» - демекчи кыргыз элибиз үй-бүлөдөгү ата-эненин тарбиясына көңүл бөлүшкөн. Ата-эненин жүрүм-турумуна карап, баласына же кызына баа берип келишкен.

Байыртадан бери үй-бүлөдөгү тарбия кыргыз элибиз үчүн биринчи орунду ээлеп келген.

Жаңыдан төрөлгөн баланы колуна алган үй-бүлөлөр аны ошол эле замат жылуу сууга кириндирип жатышып: «Суукка да, ызгаарга да чыдасаң, аны көтөрө билесиң» - деп айтышкан [1, 65].

Тарбиянын мындай катаал түрү кыргыздын тагаал турмушунда оң натыйжаларды берген.

Адептик жана дене тарбиясына жашына карап бөлүштүрүү да жардам берген: 7 жашка чейин бала, 7ден 15ке чейин – бозбала, 15тен 25ке чейин жигит. Жаш өзгөчөлүктөрүнө карата ойногон оюндарынын, милдеттерининдө мүнөзү өзгөрүлүп турган. Үй-бүлөлүк, турмуштук тарбиянын шарттары да, жаш муундарды эмгек ишмердүүлүгүнө даярдоо жагы да, мааниси да башкача.

Кыргыздарда байыртан бери мындай салт бар: үйдүн ичине жашы улуу адам кирген сайын отургандардын баары ордуларынан турушуп, орун сунуш кылышат. Буга балалык чагынан үйрөнүшөт. Чоң

кишилердин балдардын арасындагы кадыр баркы өтө бийик болгон.

Балалыктын мектеби, «эненин койну» - эне мектеби ар бир үй-бүлөдө болууга тийиш. Ж.Ж. Руссо баланын өз ата-энеси тарбиялоого тийиш деп эсептеген [2, 398].

Француздук материалист, ойчул Гельвеций: «Эгер мектеп чиркөөдөн ажырап мамлекетке өтсө, баланы мектепте окутуп, тарбиялоо жакшы болот» - деген [3, 398].

Үй-бүлө баланы төрөлгөндөн баштап эле тарбиялайт. Эненин баланы карап эмизип, режим сактоосу, ага жасаган мамилеси бөбөктүн биринчи адаттарынын калыптануусуна таасир тийгизет. Үй-бүлөдөгү бардык адамдар – анын тарбиячысы. Алардын ар биринин жүрүш-турушу бөбөктүн көңүлүн бурат, анын инсан катары өнүгүшүнө өбөлгө түзөт. Эң негизгиси балага үйдөгүлөрдүн баары бирдей талап коюусу керек. Ал эми бирдей талап болсо, айтканды аткарып, элпек болуп чоңоёт. Үй-бүлөдөгү туура уюштурулган тарбиянын негизги шарттарынын бири-балдарга индивидуалдык мамиле жасоо.

Баланын мектепке барышы анын өзүнүн турмушунда дагы, үй-бүлөнүн турмушунда дагы чоң окуя. Ушундан баштап тарбия үйдө да, мектеп жамаатында да жүргүзүлөт. Мындан үй-бүлөнүн тарбиялык ролу эч качан төмөндөбөйт, эми анын таасири мектептин таасири менен макулдашылып жүргүзүлөт.

Кыргыздын элдик педагогикасы балдарды өзүн-өзү сын көз менен карап тарбиялоого өтө чоң маани берет, аларды айлана чөйрөнү байкап, логикалык ой-сезиминин өсүшүнө үйрөтөт.

Мектеп ата-энелерди балдарды тарбиялоодогу үй-бүлөнүн милдеттери менен, элдик педагогиканын жана салттарынын табийгатын, алардын прогрессивдүү жана зыяндуу жактары менен тааныштырып, кайсылары азыркы жашоо турмушуна туура келе турганын, жаңы адамдын талаптары, үй-бүлөлүк тарбия эмнелерди сактап, эмнелер менен күрөшүү керектигин, жана кандай жаңы жалпы элдин адаттары пайда болуп жатканын, алардын колдонуунун жолдорун түшүндүрүү сөзсүз керек.

Азыркы учурда турмуштун оор түйшүгүн аркалап, копчулук ата-энелер балдарынын тарбиясына конул бурбастан, иштеп акча табуу үчүн чет мамлекеттерге кетүүдө. Ал эми ата-энесин тарбиясын көрбөстөн балдар көбүнчө өзүмчүлдүккө барып калууда. Үй-бүлөдөгү жана мектептеги тарбия бири-бири менен шайкеш келбей калган учурлар да кездешип жатат.

Кыргыз элинин турмушу макал-ылакаптар менен бекем байланышып, алар балдарды тарбиялоо-

нун каражаттарынын бири катары этнопедагогикалык кызмат аткарып келген. Макал-ылакаптар биринчиден, жаш муундун акыл-эсин, билимин өстүрө турган маалымат берсе, экинчиден, ошол жаш муундун жакшы адам болуп өсүшүнө багыт көрсөткөн, башкача айтканда жаш муунга таалим-тарбия берген.

Тарбиялануучунун тарбиячыга болгон ишеними канчалык жогору болсо, тарбиялоо процесси ошончолук натыйжалуу болот. Тарбиячынын кесипкөй эмес, көлөм жагынан жетиштүү эмес же убакытты уттура жасаган иш аракеттеринен улам тарбиялоонун натыйжасы төмөн болот. Эгерде тарбиячылар (социалдык педагог, класс жетекчиси, мугалимдер, ата-энелер) тарбиялануучулардын курактык психологиялык өзгөчөлүктөрүн эсепке алуу менен аларга таасир этсе, тарбиялануучунун натыйжасы бир топ жогору болот. Тарбиялоодогу элдүүлүк идеясы К.Д. Ушинский тарабынан калыптандырылган. Ал орус менталитетинин өзгөчөлүктөрүн эсепке алууга, улуттук өзүн-өзү андап-сезүүнү өнүктүрүүгө, жаранды тарбиялоого негизделген. А.В.Сухомлинский жарандуулукту гуманизм менен ажырагыс биримдикте карап, баланын жарандык позициясын калыптандырууга, мектептин, үй-бүлөнүн, балдардын коомдук уюмдарынын жарандуулукту тарбиялоого тийгизген таасирине көңүл бурган. Үй-бүлөнүн таасири балдардын жынысына карата түрдүү таасир этет: кыздар балдарга караганда үй-бүлөгө бир топ жакын болушат. Үй-бүлөнүн тарбиялык функциясын ишке ашыруу улуттук өзгөчөлүк, социомаданий салттар жана ошол коомдоштукка мүнөздүү болгон нормалар менен шартталган. Үй-бүлөдө тарбиялоонун негизги усулдары – үлгү көрсөтүү, биргеликтеги ишмердүүлүк, ангемелешүү, колдоо көрсөтүү, баланы коргоо. Үй-бүлөдө баланы «Мен жасагандай жаса» ураанынын астында тарбиялоо менен, аларга кандай жашоо, эмгектенүү жана сүйүү керектигин ата-энелер жеке үлгү, көрсөтүшөт. Үй-бүлөдө эч ким: «Мен сени азыр тарбиялайм» деп айтпайт, себеби бардык нерсе: ага жасалган мамиле, ата-энелер ортосундагы мамиле, башка адамдарга жасалган мамиле, үй-бүлө ичиндеги жашоо процесси, бардык үй-бүлөлүк иштер – баланы калыптандырат. Ошондуктан тарбиялоо үчүн атайын шарт түзүүнүн кереги жок-жөн гана туура, адептүү жашоо керек. Үй-бүлө менен, коом менен, мамлекет менен тыгыз өз ара аракетте болбой туруп тарбиялоонун жалпы максаттарына жетүү мүмкүн эмес. Француз жазуучусу жана философу Жан Жак Руссо эркин тарбиялоо теориясын иштеп чыккан. Тарбиялоо башкаруунун ар кандай формасынын таянычы болуп саналат жана ошондуктан коомдук мүнөзгө ээ деп эсептеген. Тарбиялоодо

өзгөчө ролду адам натурасынын эки касиети ойнойт: дүйнөнү туюм аркылуу кабылдоо жөндөмдүүлүгү жана өзүнө болгон сүйүүсү [4, 268].

Окутуу менен тарбиялоо ажырагыс түрдө бир максатты байланыштырып турат: баланы жашоого үйрөтүү, өз алдынча, акылы тунук, адамдарга карата ак ниеттүү, өзүн ар кандай абалда ишенимдүү сезген адамды өстүрүү.

Ошондуктан биз да келечек муундардын тарбиясына айрыкча үй-бүлөлүк тарбияга өтө көңүл буруп карообуз керек. Тарбия – бул отуруп алып кулакка куюу эмес аны кыймыл менен жана ошондой эле аракет менен көрсөтүү. Эгер ата-эне 1000 эмес 1001 жолу айтып, бирок ошол айтканын насаатын практика жүзүндө көрсөтпөсө, анда сөздүн кадыры жок.

Ата-бабаларыбыздын салттуу, нарктуу үй-бүлөсүндө баланы чоң энелер тарбиялаган. Алар табигый чебер, даанышман, тубаса тарбиячылар болушкан. Энелер баланын да, тарбия жараянынын да табиятын назик түшүнүшкөн. Элибиздин жашоосунда мигра-

ция агымын азайтып, үй-бүлөдөгү балдардын тарбиясына көбүрөөк басым жасашыбыз керек. Үй-бүлө чакан мамлекет демекчи, ошол үй-бүлөдөн чоң мамлекет куралып, элибиздин эртеңки келечеги үй-бүлөдөгү балдардын тарбиясынан түптөлүп, жаңы идеялар, ойлор аркылуу өнүккөн мамлекет пайда болот. Үй-бүлөдө элдик каада-салт менен балдарды тарбиялоого көбүрөөк көңүл бөлсө жакшы болмок. Себеби азыркы жашоодо үй-бүлөдө элдик каада-салтка көңүл бөлүнбөй, заманбап европалык тарбияга, жашоого көнүп бара жатышат. «Тарбия – башаты үй-бүлө» - демекчи, балага тарбия берүүдө ата-эненин таасири өтө чоң.

Адабияттар:

1. Максутов Т., Мырсабеков А. «Улуттук педагогиканын негиздери». - Ош, 2016.
2. Апышов Б., Бабаев Д., Жоробеков Т. «Педагогика». - Бишкек, 2002.

Рецензент: к.пед.н., доцент Даминова И.